

ZESZYTY RYBNICKIE 29

**ZARYS DZIEJÓW SZKOŁY ROLNICZEJ
(ACKERBAUSCHULE)
W POPIELOWIE**

Ewa Kulik

Muzeum im. o. Emila Drobrego w Rybniku

Rybnik 2020

Zeszyty Rybnickie 29

Zarys dziejów szkoły rolniczej (Ackerbauschule) w Popielowie

Redaktor wydawnictw Muzeum im. o. Emila Drobneho w Rybniku: dr Bogdan Kloch

Redakcja: Ewa Kulik

Recenzja: prof. dr hab. Ryszard Kaczmarek

Tłumaczenie: Dagmara Wójcik

Korekta: Aleksandra Grabiec

Skład: Sławomir Studnik

Projekt okładki: Sławomir Studnik w oparciu o layout Hanny Stano, wykorzystano mapę Rybnik 3420 [Neue Nr 5977], wydawca: Königliche Preussische Landes-Aufnahme, Berlin 1884, http://amzpbig.com/maps/025_TK25/5977_Rybnik_1884.jpg

Wydawca:

Muzeum

im. o. Emila Drobneho
w Rybniku
1970-2020

© Muzeum im. o. Emila Drobneho w Rybniku, 2020

ISBN 978-83-63959-35-7

Nakład: 120 egz.

Druk: Totem.com.pl sp. z o.o. sp. k., ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Spis treści

Wstęp	9
Folwark i szkoła rolnicza (Ackerbauschule)	13
Folwark	15
Gospodarka rolna w dominium	35
Szkoła rolnicza (Ackerbauschule)	39
Zakończenie	71
Bibliografia	73

Drodzy Czytelnicy,

oddajemy do Waszych rąk kolejny, 29 tom „Zeszytów Rybnickich”, tym razem poświęcony tematyce edukacyjnej. Historia szkolnictwa wielokrotnie przewijała się w publikacjach tej serii, nigdy dotąd nie była jednak głównym tematem. *Ackerbauschule* – czyli Szkoła Rolnicza w Popielowie to przedmiot niniejszego opracowania. Jako że jej dzieje zostały przerwane już ponad sto lat temu, jest tematem, który zna zaledwie garstka zainteresowanych badaczy przeszłości Popielowa i Rybnika. Popielów ma niezwykle szczęście do ludzi, którzy żyją jego przeszłością. Może wręcz to przeszłość tkwi w nich mocno. Stąd też dociekanie wielu wątków tego miejsca, które splatają się z ich osobistymi, rodzinnymi losami. Wspomnę w tym miejscu Pana Henryka Rojka oraz Pana Piotra Kuczerę, Prezydenta Miasta Rybnika, dzięki którym temat tej zapomnianej placówki został wydobyty z zapomnienia. Do tego grona dołączyła Autorka niniejszej pracy, Pani dr Ewa Kulik. W ciągu kilku lat na łamach trzech prac o różnym charakterze pojawiły się wzmianki (oraz pełny tekst) poświęcone tej niezwyklej szkole. To oznaczało, iż jest to wątek istotny do ponownego opisanie. Ich wkład w poznanie losów szkoły, jaki i miejsca, w którym ona egzystowała, a także liczne nowopoznane źródła, przyczyniły się do powstania tej niewielkiej publikacji, którą mam zaszczyt Państwu zaprezentować.

Składam podziękowania dla wszystkich, którzy zaangażowali się w to dzieło. A zatem Autorce za podjęcie trudu napisania tej pracy, Panu Henrykowi Rojkowi oraz Panu Erykowi Markiewce za pomoc i współpracę. Panu Prezydentowi Piotrowi Kuczerze, składam szczególnie wielkie podziękowanie za udostępnienie materiału ikonograficznego do dziejów szkoły, jak i za przychyłność dla wydania kolejnego tomu „Zeszytów Rybnickich”.

Rybnik, wiosna 2020 r.

dr Bogdan Kloch
Dyrektor Muzeum w Rybniku

Wstęp

Aktywność zawodowa wymagała nabycia wiedzy niezbędnej do jej prowadzenia i umiejętności, jednak w społecznościach zbudowanych na podziale stanowym obowiązywały dość sztywne zasady, regulujące dostępność określonych zawodów oraz ścieżkę awansu zawodowego. Edukacja rzemieślnicza opierała się na relacjach mistrz-uczeń, nie istniał jednak system szkolenia zawodowego, nadzorowany przez państwo. Podobnie działo się w rolnictwie, będącym podstawowym źródłem utrzymania dla znacznej części społeczeństwa epoki przedindustrialnej. Uprawa ziemi wydawać by się mogła dziedziną nieskomplikowaną, w której wystarczyła podstawowa wiedza i umiejętności nabywane praktycznie. Nieco większe wymagania towarzyszyły hodowli zwierzęcej. Nie można rzecz jasna zapomnieć o literaturze poświęconej rolnictwu i hodowli, której początki datują się wszak na czasy starożytne, ale grupa jej odbiorców była generalnie wąska i elitarna. Na szerszą skalę ludzie zajmujący się uprawą roli polegali na tradycyjnych metodach. Rozwój technologiczny, idee osiemnastowiecznej myśli oświeceniowej i początki uprzemysłowienia sprawiały, że prosta, przekazywana przez bardziej doświadczonych w danej dziedzinie fachowców coraz słabiej spełniała wymagania zmieniającego się społeczeństwa i gospodarki. Państwo zaczęło zwracać uwagę na kształcenie zawodowe.

Proces budowania systemu szkolenia zawodowego, opartego na szkołach dokształcających, na terenie Niemiec, a wcześniej Prus, przyspieszył po szeregu reform przeprowadzonych w początkach XIX wieku. Pruskie akty legislacyjne¹ tworzył podwaliny prawne pod szkolnictwo dokształcające. Co więcej, pruskie szkolnictwo zawodowe było realizowane konsekwentnie. Co prawda główny nacisk kładziono na przemysł, rzemiosło i handel, lecz stopniowo

¹ Kwestię nauczania poruszał edykt z 14 września 1811 roku, *Bemerkungen über die landwirthschaftlichen Vereine, mit besonderer Beziehung in Preussen*, Berlin 1847, s. 56; *Meyers Großes Konversations-Lexikon*, tom 12. Lipsk 1908, s. 145–147. Stacjonarne szkoły zawodowe zaczęły powstawać liczniej w latach sześćdziesiątych XIX wieku. M. Wawrykowa, *Dzieje Niemiec 1789-1871*, Warszawa 1980, s. 505–506, 508; W. Czapliński, A. Galos, W. Korta, *Historia Niemiec*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1990, s. 589.

także raczej tradycyjna dziedzina gospodarki, jaką było rolnictwo, zaczęła się przekształcać, co wynikało z nowych możliwości technicznych, odchodzenia od gospodarki całkowicie naturalnej, intensyfikacji rolnictwa, wprowadzania na szerszą skalę uprawy roślin przemysłowych i innych czynników. W zwiększeniu produkcji rolnej dużą rolę miało do odegrania szkolnictwo, którego zadaniem było kształcenie młodzieży chłopskiej w kierunku pełnego i racjonalnego prowadzenia gospodarstw rolnych własnych lub zarządzanych. Absolwenci szkół rolniczych (Ackerbauschulen) mieli podnosić kulturę rolniczą do oczekiwanego przez władze państwowe poziomu².

Istniały jednak pewne rozbieżności w traktowaniu prowincji Niemiec. A. Glimos-Nadgórska omawiając tło historyczne szkolnictwa zawodowego w okresie międzywojnia zauważyła, iż władze pruskie (niemieckie) nie do końca były zainteresowane rozwijaniem szkolnictwa zawodowego w rejonach zamieszkałych przez zwartą grupę obywateli narodowości polskiej, widząc w nich raczej źródło taniej, niewykwalifikowanej siły roboczej, z kolei sami Górnoślązacy nie dostrzegali potrzeby podnoszenia kwalifikacji, podkreślając za to znaczenie ciężkiej pracy³.

W tym świetle istnienie w okolicach Rybnika doksztalczącej szkoły zawodowej o profilu rolniczym wzbudza tym większe zainteresowanie. W Popielowie, obecnie jednej z dzielnic Rybnika, a do 1945 roku samodzielnej gminie wiejskiej⁴, działała Ackerbauschule. W literaturze poza krótkimi wzmiankami o istnieniu owej placówki, nie sięgano do tego tematu, jednak w ostatniej dekadzie wątek ten był poruszany częściej, czy to w opracowaniach ogólnych, dotyczących samego Popielowa⁵, czy w odrębnych tekstach poświęconych tejże placówce⁶. Niemniej wydaje się, że zagadnienie to wciąż nie zostało wyczerpane (szczególnie w kwestii funkcjonowania gospodarstwa rolnego i wpływu industrializacji oraz przebiegu procesu nauczania), co skłoniło do ponownego przeanalizowania działalności Ackerbauschule w Popielowie.

Materiały źródłowe dotyczące folwarku i Ackerbauschule w Popielowie to przede wszystkim cztery jednostki wchodzące w skład zespołu Rejencja

² *Bemerkungen...*, s. 83–87.

³ A. Glimos-Nadgórska, *Szkolnictwo zawodowe oraz doksztalczające w województwie śląskim i w Zagłębiu Dąbrowskim w dwudziestoleciu międzywojennym*, [w:] *Wieki stare i nowe*, t. 5, S. Fertacz (red.), Katowice 2013, s. 114–115.

⁴ Szerzej o Popielowie zob. H. Rojek, *Kronika Popielowa* Czerwionka-Leszczyny 2007; E. Kulik, *Dzieje Popielowa i Radziejowa, dzielnic Rybnika*, „Zeszyty Rybnickie” 15, Rybnik 2013.

⁵ H. Rojek, *Kronika Popielowa...*, s. 87; E. Kulik, *Dzieje Popielowa i Radziejowa...*, s. 231–235.

⁶ P. Kuczera, H. Rojek, *Zarys dziejów Szkoły Rolniczej w Popielowie* [w:] *Z dziejów szkolnictwa w Rybniku*, red. D. Keller, „Zeszyty Rybnickie” 17, Rybnik 2013, s. 69–77. Wspomniany zespół autorski przygotował też inne opracowanie tego tematu. Muzeum im. o. E. Drobrego w Rybniku (dalej: Muzeum w Rybniku), sygn. MRy/ADH/3950, P. Kuczera, H. Rojek, *Historia szkoły rolniczej w Popielowie*, [Rybnik 2019] [mps.].

Opolska (nr 1191), seria 4 Wydział III⁷. Informacje na temat rodzin dyrektorów szkoły rolniczej uzyskano dzięki kwerendzie w księgach Urzędu Stanu Cywilnego w Popielowie⁸ i księgach metrykalnych parafii ewangelicko-augsburskiej w Rybniku⁹.

W literaturze poza wymienionymi wyżej opracowaniami, wzmianki o szkole rolniczej w Popielowie pozostają krótkie i rozproszone.

⁷ Archiwum Państwowe w Opolu (dalej: APO), Rejencja Opolska (zespół nr 1191), Wydział III Domeny (dalej: RO III), sygn. 1008, Verpachtung des Königlichen Domainen – Vorwerks Poppelau kres Rybnik z lat 1870–1889; sygn. 1009, Angelegenheiten der früheren Domäne Poppelau z lat 1912–1919 I sygn. 1010 Versicherung der Gebäude auf der Domaine Poppelau z lat 1887–1889 oraz sygn. 2393, Ackerbauschule Popelau 1910–1916.

⁸ Archiwum Państwowe w Katowicach oddział w Raciborzu (dalej: APKat, OR), Urzędu stanu cywilnego w Popielowie (dalej: USC Popielów, zespół nr 288).

⁹ APKat, OR, Akta stanu cywilnego Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Rybniku (zespół nr 112).